SISTEMUL DE ÎNVĂŢĂMÂNT DIN BUCOVINA LA SFÂRŞITUL SECOLULUI AL XIX-LEA – ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA

CONSTANTIN UNGUREANU

Das Unterrichtswesen der Bukowina am Ende des 19. – Anfang des 20. Jahrhunderts

(Zusammenfassung)[*]

Das Unterrichtswesen der Bukowina hat sich besonders am Ende des 19. – Anfang des 20. Jahrhunderts entwickelt. In der Bukowina existierten gemischte Volksschulen mit drei und sogar mit vier Unterrichtssprachen. Im Schuljahr 1912/13 gab es in der Bukowina 564 öffentliche Grundschulen, unter ihnen 219 ukrainische, 190 rumänische, 97 deutsche, 15 polnische, 4 ungarische und 39 gemischte. Die Zahl der Gymnasien stieg am Anfang des 20.Jahrhunderts schnell an. Im Schuljahr 1913/14 gab es in der Bukowina 13 Knabengymnasien, unter ihnen 4 deutsche, 4 deutsch – rumänische, zwei deutsch – ukrainische, zwei ukrainische und ein polnisches Gymnasium. Im Jahr 1913 lernten in diesen Gymnasien 6.108 Schüler, davon 51,3% deutschsprachig (die Mehrheit Juden), 22,8% Ukrainer, 20,8% Rumänen und 4,8% Polen. Am Ende der österreichischen Herrschaft bestanden noch in der Bukowina zwei Realschulen, eine Berufsschule, einige öffentlichen und privaten Mädchenlyzeen, zwei Bildungsanstalten für die Vorbereitung von Lehrern und Lehrerinnen.

Am 4.Oktober 1875 ist in Czernowitz eine Universität mit deutscher Unterrichtssprache eröffnet worden. In der Zeit zwischen 1875 und 1918 funktionierten an der Universität von Czernowitz drei Fakultäten: Theologie, Recht und Philosophie. An dieser Hochschule arbeiteten Professoren verschiedener Nationalitäten und politischen Ansichten. Die Rektoren und die Dekanen der Fakultäten wurden ohne die Betrachtung des ethnischen oder konfessionellen Ursprungs gewählt. Eine besondere Rolle im Rahmen der Universität hat die Fakultät der orthodoxen Theologie gespielt. An dieser Fakultät studierten nicht nur rumänische und ukrainische Orthodoxen aus der Bukowina, sondern auch viele Orthodoxen aus Rumänien, Siebenbürgen und sogar aus Bulgarien, Serbien, Bosnien, Dalmatien.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: Bukowina, Grundschulunterricht, Landesschulrat, Normalschule in Czernowitz, Gymnasien, Realschulen**,** Mädchenlyzeen, Berufschulen, Czernowitzer Universität, Fakultät der orthodoxen Theologie, Studentengesellschaften.

[*] Traducere: Ştefăniţa–Mihaela Ungureanu, Constantin Ungureanu.

Analele Bucovinei, **XXII**, *1* (44), p. 75–103, Bucureşti, 2015

BDD-A32841 © 2015 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.198 (2026-09-14 10:19:22 UTC)

Legislaţia, consiliile şcolare şi inspectorii şcolilor primare

La sfârşitul anilor ’60 ai secolului al XIX-lea, Monarhia Habsburgică a cunoscut profunde transformări politice şi constituţionale. În anii ’60–’70, Parlamentul austriac a adoptat mai multe legi importante, menite să modernizeze economia şi societatea, inclusiv şi cea referitoare la învăţământ, care a fost promulgată la 14 mai 1869. Prin adoptarea acestei legi, se conferea un caracter uniform organizării şcolare din Austria, fiind proclamată independenţa învăţământului faţă de autoritatea bisericească.

După adoptarea legii imperiale, Dieta Bucovinei a votat o lege privitoare la controlul şcolilor, care a fost sancţionată la 8 februarie 1869. La 26 martie 1869 a fost aprobată altă lege cu privire la organizarea Consiliului şcolar provincial şi a consiliilor districtuale. Legea provincială din 8 februarie 1869 a fost ulterior modificată prin alte legi, votate la 13 decembrie 1869, 16 noiembrie 1871, 26 noiembrie 1874 şi la 8 iulie 1895[1]. La 30 ianuarie 1873, Dieta Bucovinei a votat legea provincială despre învăţământ, care reglementa modalitatea de înfiinţare, întreţinere şi de frecventare a şcolilor primare. Şcolile primare din Bucovina au funcţionat în baza acestei legi până la izbucnirea Primului Război Mondial.

Legile şcolare imperiale şi provinciale au acordat un rol important consiliilor şcolare provinciale, districtuale şi locale, care erau împuternicite să conducă şi să controleze învăţământul primar pe plan local. Autoritatea supremă de control şcolar în Bucovina a fost Consiliul şcolar provincial. Membrii în Consiliul şcolar provincial şi în consiliile şcolare districtuale erau numiţi prin rezoluţie imperială, pentru o perioadă de activitate de şase ani. La sfârşitul stăpânirii austriece, fiecare consiliu şcolar districtual avea circa 9–11 membri, iar Consiliul Şcolar al Ţării era constituit din 16 persoane (împreună cu preşedintele), dintre care şase germani, patru români, patru ucraineni, un polonez şi un evreu.

La începutul secolului al XX-lea, românii şi ucrainenii din Bucovina au cerut ca instituţia Consiliului şcolar provincial, cele districtuale şi locale să fie separate pe criterii etnice, dar aceste revendicări nu au fost realizate, iar procedura de constituire a acestor organe şcolare a rămas neschimbată pe parcursul perioadei 1869–1914. Consiliile şcolare din Bucovina au avut un rol hotărâtor în privinţa dezvoltării şi modernizării învăţământului primar din provincie. În Consiliul Şcolar al Ţării au

[1] Constantin Ungureanu, *Învăţământul primar din Bucovina (1774−1918)*, Chişinău, Editura Civitas, 2007, p. 56.

BDD-A32841 © 2015 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.198 (2026-09-14 10:19:22 UTC)

activat persoane cu mare autoritate şi experienţă, care erau bine cunoscute de către corpul didactic din Bucovina.

Un rol foarte important în învăţământul primar din Bucovina l-au jucat şi inspectorii şcolari provinciali şi districtuali, care erau membri ai Consiliului şcolar provincial al Bucovinei, respectiv ai consiliilor şcolare districtuale. Aceştia erau obligaţi să verifice şcolile primare aflate în subordinea lor. Până la sfârşitul stăpânirii austriece, procedura de inspectare şi examinare a şcolilor primare din Bucovina fusese în totalitate naţionalizată. În ajunul declanşării războiului, şcolile primare germane, româneşti, ucrainene, poloneze şi maghiare dispuneau de inspectori şcolari provinciali şi districtuali proprii, care aveau dreptul să verifice doar şcolile sau clasele cu limba respectivă de instruire. Atunci, în oraşul Cernăuţi erau un inspector german, unul român, unul ucrainean şi unul polonez, iar în celelalte districte şcolare activau cinci inspectori germani, şapte români, opt ucraineni, doi polonezi şi un maghiar[2].

De asemenea, Comisia pentru examinarea şcolilor primare fusese reorganizată pe criterii etnice, fiind create patru comisii autonome, care erau obligate să examineze numai şcolile cu limba respectivă de instruire. Această modalitate de inspectare şi de examinare a şcolilor primare constituia un caz unic în întreaga Monarhie Austro-Ungară şi reprezenta un exemplu modern de soluţionare a unor probleme sensibile din domeniul învăţământului într-o provincie multietnică.

Frecvenţa şcolilor primare şi ştiinţa de carte

La momentul adoptării noii legi a învăţământului, frecvenţa şcolilor primare din Bucovina era cea mai scăzută din toate provinciile austriece. În 1871, doar circa 12–13% dintre copiii de vârstă şcolară erau şcolarizaţi. În deceniile următoare s-a dezvoltat rapid sistemul de învăţământ primar din Bucovina, mărindu-se atât numărul de şcoli oficiale şi particulare, cât şi procentul copiilor şcolarizaţi. Astfel, în anul de învăţământ 1881/1882 doar circa 19 000 de copii erau şcolarizaţi. În anul şcolar 1889/1890 deja 54,5% din numărul total de copii frecventa o şcoală primară publică sau particulară ori o altă şcoală. La începutul secolului al XX-lea, din totalul de 96 973 de copii de vârstă şcolară, 75 836 (78,2% din total) erau şcolarizaţi, iar în anul de învăţământ 1912/1913 frecvenţa se ridicase la 96,1%.

În ultimii ani de stăpânire austriacă s-a modificat şi contingentul de elevi după limba de instruire. La începutul secolului al XX-lea a crescut foarte rapid mai ales numărul elevilor care erau instruiţi în şcolile cu limbile de predare română şi polonă; în

[2] *Ibidem*, p. 89.

BDD-A32841 © 2015 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.198 (2026-09-14 10:19:22 UTC)

schimb, s-a micşorat ponderea elevilor din şcolile germane şi ucrainene. La sfârşitul anului 1913, şcolile primare publice şi cursurile de repetiţie erau frecventate de 117 009 elevi, inclusiv 44 246 (37,8%) la şcolile româneşti, 40 700 (34,8%) – în şcolile ucrainene, 18 972 (16,2%) – în şcolile germane, 1 709 (1,5%) – în şcolile maghiare, 1 470 (1,2%) – în şcolile polone şi 9 912 – în şcolile mixte[3].

Potrivit statisticilor publicate de Consiliul şcolar provincial, în anul 1913, la şcolile primare publice şi private din Bucovina, erau şcolarizaţi 109 441 de copii, dintre care 41 635 (38%) români, 38 081 (34,8%) ucraineni, 23 072 (21,1%) germani şi evrei, 4 791 (4,4%) poloni şi 1 510 (1,4%) maghiari[4]. În localităţile urbane, peste 50% dintre elevi erau vorbitori de germană, circa 20–21% români, circa 17–18% ucraineni şi circa 10% polonezi. În schimb, la sate cei mai mulţi elevi erau de origine română sau ucraineană; germanii constituiau circa 13%, maghiarii – circa 2%, iar polonezii – mai puţin de 2%. În perioada 1896–1913, ponderea elevilor români din localităţile rurale a crescut de la 37,4% la 42,7%, dar s-a redus ponderea elevilor ucraineni (de la 43,5% la 40,1%) şi germani (de la 15,5% la 12,5%)[5].

La sfârşitul anului 1913, şcolile primare din capitala Bucovinei erau frecventate de 9 771 de elevi. Mai mult de jumătate dintre elevii din oraşul Cernăuţi erau germani şi evrei, urmaţi de români (16,3%), polonezi (15,1%) şi ucraineni (14,3%). După confesiuni, cei mai mulţi elevi erau mozaici (32,7%) şi romano-catolici (30,5%), urmaţi de ortodocşi (20,8%), greco-catolici (10%) şi evanghelici (5,7%). Şcolile primare publice din partea centrală a oraşului erau frecventate de 5 445 de elevi, dintre care 57,7% germani, după limba maternă, 22,4% polonezi, 16,5% ucraineni şi numai 3,1% români. În schimb, la şcolile din suburbii îşi făceau studiile 3 018 copii, inclusiv 41,4% români şi 40,4% germani şi evrei. Peste 1 300 de copii frecventau diferite şcoli particulare din capitala Bucovinei[6].

În preajma declanşării Primului Război Mondial, sistemul de învăţământ din Bucovina era superior faţă de cel din Basarabia, din Vechiul Regat şi chiar din Transilvania şi Banat. Atunci, circa 62% dintre copiii de vârstă şcolară din România, circa 2/3 dintre copiii români din Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş şi circa 95–97% dintre copiii români din Bucovina erau înscrişi la o şcoală primară oficială,

[3] *Statistische Nachweisung über den Stand der Volksschulen und Lehrerbildungsanstalten nebst einem Schematismus der Volksschulen und Lehrer in der Bukowina nach dem Stande vom 31. Dezember 1913*, Czernowitz, 1914, p. XIV−XV.

[4] Constantin Ungureanu, *op. cit*., p. 195.

[5] *Ibidem*, p. 193, 194.

[6] *Ibidem*, p. 196.

BDD-A32841 © 2015 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.198 (2026-09-14 10:19:22 UTC)

confesională sau particulară. În Basarabia, însă, marea majoritate a copiilor nu frecventa nicio şcoală şi era neştiutoare de carte.

Pentru învăţământul primar din Bucovina problema cea mai delicată era alegerea limbii de predare în şcoli. În provincie existau multe localităţi cu populaţie mixtă, ceea ce îngreuna considerabil alegerea limbii de predare în şcoală. Cel mai greu se rezolva această problemă în localităţile cu populaţie mixtă, românească şi ucraineană. Pentru a soluţiona cât mai judicios aceste probleme, au fost deschise, iniţial, multe şcoli primare mixte cu două, trei şi chiar patru limbi de instruire. Treptat, odată cu dezvoltarea reţelei şcolare, multe dintre aceste şcoli au fost separate pe criterii etnice.

Procesul de naţionalizare a învăţământului primar s-a intensificat mai ales după anul 1905, când Dieta Bucovinei şi Consiliul şcolar provincial au adoptat hotărâri cu privire la înfiinţarea şi întreţinerea şcolilor minoritare. Până în anul 1914, practic toate şcolile mixte cu trei şi patru limbi de instruire au fost desfiinţate, iar în multe şcoli mixte încă existente clasele au fost separate pe criterii etnice. Dacă în anul 1900, în Bucovina existau 362 de şcoli primare oficiale, dintre care 147 ucrainene, 121 româneşti, 42 germane, trei maghiare, una poloneză şi 48 cu mai multe limbi de instruire, atunci în anul şcolar 1912/1913, deja fiinţau 564 de şcoli primare oficiale, inclusiv 219 ucrainene, 190 româneşti, 97 germane, 15 poloneze, 4 maghiare şi 39 mixte[7].

În perioada 1900–1913, în Bucovina s-a produs o scădere rapidă a numărului elevilor de la şcolile mixte – de la circa 22 000 (31,6% din total) în anul 1900, la circa 10 000 (8,6%) în anul 1913. Naţionalizarea învăţământului primar la începutul secolului al XX-lea a asigurat, în mare parte, instruirea în limba maternă a copiilor de diferite naţionalităţi şi a contribuit la îmbunătăţirea nivelului de şcolarizare a copiilor de vârstă şcolară, mai ales a celor de etnie română şi ucraineană.

În unele cazuri, însă, autorităţile şcolare au neglijat nenumăratele revendicări ale locuitorilor de a avea învăţământ public în limba română. În majoritatea cazurilor nu au fost înfiinţate şcoli sau clase oficiale româneşti, fiindcă, după recensămintele oficiale, numărul românilor din satele respective era foarte mic. De aceea, după anul 1910, în mai multe sate mixte româno-ucrainene din nord-vestul Bucovinei au fost deschise 14 şcoli private româneşti, în care au fost instruiţi circa 1 400 de copii. Aceste şcoli particulare erau susţinute financiar de către societăţile culturale româneşti din Bucovina şi de diferite persoane particulare. A fost înfiinţat şi un fond special, Fondul „Hurmuzachi", pentru ajutorarea materială a acestor şcoli. După cinci ani de activitate, aceste şcoli puteau fi transformate în şcoli publice. Înfiinţarea acestor şcoli particulare

[7] *Ibidem*, p. 187.

BDD-A32841 © 2015 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.198 (2026-09-14 10:19:22 UTC)

a contribuit la redeşteptarea naţională a românilor din mai multe sate mixte, unde anterior limba română pierduse teren în faţa limbii ucrainene.

Dezvoltarea rapidă a învăţământului primar din Bucovina în ultimele decenii de stăpânire austriacă a contribuit la diminuarea semnificativă a populaţiei neştiutoare de carte din acest teritoriu (de la 87,5% în anul 1880, la 53,9% în anul 1910), reducându-se astfel şi decalajul dintre Bucovina şi alte provincii austriece în ceea ce priveşte ponderea populaţiei analfabete. La începutul secolului al XX-lea erau ştiutori de carte 46,1% dintre locuitorii de peste 10 ani din Bucovina (în anul 1910), 43,5% din totalul populaţiei din Transilvania şi Banat (în anul 1910), 39,3% dintre locuitorii de peste opt ani din România (în anul 1912) şi doar 15,6% din totalul populaţiei Basarabiei (în anul 1897)[8]. În Bucovina, 39,6% dintre românii în vârstă de peste zece ani puteau, în anul 1910, să scrie şi să citească. În Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş ponderea locuitorilor cărturari era mai scăzută la români decât la alte popoare, precum germani şi maghiari. Astfel, în ajunul izbucnirii războiului, nivelul de instruire al românilor bucovineni era ceva mai bun decât la românii din Transilvania şi Vechiul Regat, dar incomparabil mai bun decât la românii basarabeni.

Pregătirea, salarizarea şi activitatea cadrelor didactice din învăţământul primar

Una dintre priorităţile autorităţilor şcolare din Bucovina a fost pregătirea unor învăţători calificaţi. Încă de la sfârşitul administraţiei militare au fost deschise două şcoli normale, la Cernăuţi şi Suceava, la care urmau să fie pregătiţi şi învăţători pentru şcolile elementare din Bucovina. Sub presiunea evenimentelor revoluţionare din anul 1848, s-a realizat şi o doleanţă a românilor bucovineni, aceea de a avea o Preparandie ortodoxă la Cernăuţi. După adoptarea, în anul 1869, a noii legi imperiale cu privire la reorganizarea învăţământului, a fost necesar de a se modifica substanţial şi modul de pregătire a cadrelor didactice. La 1 octombrie 1870 a fost deschisă, la Cernăuţi, Şcoala Normală de Învăţători, iar în toamna anului 1872 s-a înfiinţat şi Şcoala Normală de Învăţătoare.

Şcoala Normală de Învăţători şi Învăţătoare din Cernăuţi a fost o instituţie şcolară unită, cu o singură direcţie şi cu aceleaşi cadre didactice, dar procesul de instruire s-a realizat separat pentru clasele de băieţi şi cele de fete. În perioada 1870–1895, la Şcoala Normală, atât la cele două şcoli de aplicaţie cât şi la grădiniţa de

[8] *Ibidem*, p. 207−208.

BDD-A32841 © 2015 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.198 (2026-09-14 10:19:22 UTC)

copii au activat în total 108 cadre didactice[9]. Dimitrie Isopescul a fost director al acestei instituţii mai bine de 30 de ani, până în anul 1901.

Până la începutul secolului al XX-lea, limba de instruire la Şcoala Normală a fost germana, dar s-au predat şi unele discipline în română sau ucraineană. Odată cu naţionalizarea învăţământului primar, s-a cerut ca la Şcoala Normală elevii români şi ucraineni să studieze toate obiectele în română, respectiv în ucraineană. Această doleanţă s-a realizat parţial în anul 1909, când Şcoala Normală de Învăţători a fost separată în trei secţii naţionale (germană, română şi ucraineană). Fiecare secţie naţională a fost condusă, din punct de vedere didactico-pedagogic, de către un coadiutor (adjunct), subordonat directorului. Viitoarele învăţătoare, însă, au continuat să fie instruite în germană, cu excepţia religiei, limbii materne şi a orelor practice, care erau predate în română, respectiv în ucraineană. De aceea, după anul 1910 s-au deschis la Cernăuţi câteva şcoli normale private pentru fete, dintre care două germane, una română şi una ucraineană. Şcoală normală privată românească a luat fiinţă la Cernăuţi în septembrie 1912. Această instituţie a funcţionat şi în perioada războiului, reuşind să dea în total două promoţii.

În perioada 1869–1914 a crescut semnificativ numărul şcolilor primare, al claselor şi al cadrelor didactice din învăţământul primar, dar costurile pentru întreţinerea învăţământului au crescut într-un ritm şi mai accelerat. Cheltuielile pentru susţinerea şcolilor primare erau suportate de Fondul şcolar provincial şi de către autorităţile publice locale. Şcolile primare din oraşul Cernăuţi erau finanţate de către autorităţile municipale. La începutul secolului al XX-lea, pentru învăţământul primar s-au alocat sume foarte mari, care constituiau mai mult de 1/3 din totalul cheltuielilor Fondului provincial al Bucovinei.

Salariile învăţătorilor din Bucovina au fost reglementate prin câteva legi provinciale, adoptate în anii 1873, 1885, 1898, 1903, 1904 şi 1908. În ajunul declanşării războiului, învăţătorii definitivi din Bucovina erau repartizaţi în categorii de salarizare, în dependenţă de anii de activitate şi nivelul de instruire. 30% dintre învăţători aveau salarii de 2 200–2 800 de coroane anual; 50%: 1 600–2 200 de coroane, iar 20%: 1 200 de coroane pe an[10]. Diriginţii şcolilor mai primeau suplimente de funcţie şi bani pentru locuinţă, iar ceilalţi învăţători definitivi beneficiau de suplimente de activitate. Costurile pentru plata salariilor şi a suplimentelor cadrelor

[9] Dimitrie Isopescul, *Zur Geschichte des 25jährigen Bestandes der Anstalt*, în *Bericht der k.k. Lehrer- und Lehrerinnenbildungsanstalt in Czernowitz über die Schuljahre 1870/71 bis 1895/96*, Czernowitz, 1896, p. 106−113.

[10] Constantin Ungureanu, *op. cit*., p. 103.

BDD-A32841 © 2015 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.198 (2026-09-14 10:19:22 UTC)

didactice reprezentau circa 75–80% din totalul cheltuielilor necesare pentru învăţământul primar bucovinean.

Prima conferinţă provincială a învăţătorilor s-a desfăşurat la Cernăuţi, în perioada 28 iulie – 1 august 1874. A şaptea şi ultima conferinţă provincială a avut loc în capitala Bucovinei în perioada 8–10 iulie 1913. Conferinţele provinciale ale învăţătorilor au jucat un rol foarte important în dezvoltarea sistemului de învăţământ, în cadrul acestor manifestări fiind dezbătute cele mai actuale probleme ale învăţământului şi propuse soluţii pentru îmbunătăţirea situaţiei existente. Atât procedura de alegere a delegaţilor, cât şi modul de organizare şi de desfăşurare a acestor conferinţe, au avut un profund caracter democratic, asigurându-se libera expunere a diferitor puncte de vedere pe parcursul discutării anumitor probleme.

La sfârşitul secolului al XIX-lea, cadrele didactice din Bucovina s-au organizat şi în asociaţii profesionale, cu scopul de a-şi apăra mai eficient drepturile, de a-şi îmbunătăţi nivelul de trai şi condiţiile de lucru, de a contribui la dezvoltarea calitativă şi cantitativă a sistemului de învăţământ din Bucovina. În anul 1872 a fost înfiinţată Societatea învăţătorilor din Bucovina, în cadrul căreia au activat învăţători de diferite etnii şi confesiuni. Organul de presă al acestei societăţi a fost „Bukowiner Pädagogische Blätter”, care a fost publicat pe parcursul a 30 de ani, din anul 1873 până în anul 1902. În fiecare vară, în diferite localităţi din Bucovina, se organiza adunarea generală a acestei asociaţii.

La începutul secolului al XX-lea, cadrele didactice şi-au manifestat tot mai hotărât dorinţa de a se organiza şi activa în societăţi pedagogice naţionale. Astfel de societăţi au înfiinţat învăţătorii ucraineni, români, germani, evrei. La 27 august 1905 a avut loc adunarea de constituire a Reuniunii Şcolare Române din Bucovina. La 31 ianuarie 1909, Reuniunea a fost transformată în Asociaţia Corpului Didactic Român din Bucovina. Preşedinte al Asociaţiei a fost ales George Tofan. Organul de presă al Asociaţiei a fost revista „Școala”, care a apărut în perioada mai 1907 – aprilie 1908 şi ianuarie 1911 – iulie 1914. În perioada 7–8 iunie 1914 s-a desfăşurat la Suceava primul congres al corpului didactic român, la care au participat peste 500 din totalul de circa 700–800 de învăţători români bucovineni[11]. Congresul învăţătorilor români s-a bucurat de un mare succes, fiind, totodată, ultima mare manifestare naţională a românilor din Bucovina în cadrul Monarhiei Habsburgice.

Gimnaziile pentru băieţi din Bucovina

[11] „Viaţa Românească” (Iaşi), anul IX, nr. 3, 1914, p. 255.

BDD-A32841 © 2015 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.198 (2026-09-14 10:19:22 UTC)

Pe parcursul secolului al XIX-lea, în Monarhia Habsburgică s-a produs o dezvoltare evidentă a învăţământului secundar, mai ales a gimnaziilor pentru băieţi. Până la mijlocul secolului al XIX-lea, în Monarhia Habsburgică au existat gimnazii cu şase clase (patru clase de gramatică şi două clase umaniste), o mare importanţă fiind acordată studierii limbilor clasice, latină şi greacă. Revoluţia din 1848 a contribuit şi la reorganizarea învăţământului secundar, fiind create gimnazii inferioare şi superioare, cu câte patru clase fiecare. În Monarhia Habsburgică şcolile secundare pentru băieţi se numeau gimnazii, cu cele două trepte: Untergymnasium (cursul inferior, cu patru clase, echivalent cu denumirea de gimnaziu în prezent) şi Obergymnasium (cursul superior, mai întâi cu două, apoi cu patru clase, echivalent cu clasele de liceu în prezent). Termenul de „Lyzeum" se utiliza atunci în limba germană numai pentru liceele de fete, realizându-se astfel o diferenţiere între şcolile secundare pentru băieţi şi cele pentru fete.

În ajunul izbucnirii războiului, numărul gimnaziilor din partea austriacă a Monarhiei a ajuns la 324, dintre care 138 germane, 72 poloneze, 68 cehe, 10 ucrainene, 9 italiene, 7 sârbo-croate, 2 slovene şi 18 mixte. În anul şcolar 1913/1914, la toate gimnaziile din provinciile austriece erau înscrişi circa 103 000 de elevi, dintre care, după limba maternă, 36,9% erau germani, 26,8% polonezi, 17,5% cehi, 8,9% ruteni, 3,6% sloveni, 3,3% italieni, 1,6% sârbo-croaţi, 1,3% români[12].

Primul gimnaziu din Bucovina s-a deschis la 16 decembrie 1808. Până la mijlocul secolului al XIX-lea, majoritatea cadrelor didactice de la Gimnaziul din Cernăuţi provenea din Galiţia. Deşi aproape 1/3 dintre elevii de la gimnaziu erau români, până în anul 1848 la această instituţie nu a activat niciun învăţător român, cu excepţia celor care au predat religia ortodoxă.

În anul 1849, Gimnaziul din Cernăuţi a devenit superior, de opt clase. În timpul Revoluţiei din anul 1848 s-a realizat şi dorinţa românilor bucovineni de a obţine o Catedră de limba şi literatura română. În urma unui concurs, profesorul Aron Pumnul a devenit profesor titular la Catedra de limba şi literatura română a Gimnaziului din Cernăuţi. Aron Pumnul şi-a orientat activitatea în două direcţii principale: atragerea elevilor spre studierea şi cultivarea limbii şi literaturii române, precum şi elaborarea şi asigurarea manualelor necesare pentru acest obiect. Elevii români au dispus, după anul

[12] Hannelore Burger, *Sprachenrecht und Sprachgerechtigkeit im österreichischen Unterrichtswesen 1867−1918*, Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1995, p. 256, 258.

BDD-A32841 © 2015 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.198 (2026-09-14 10:19:22 UTC)

1858, de o bibliotecă a gimnaziştilor, unde timp de două decenii au fost colectate aproape 900 de cărţi şi reviste, majoritatea în limba română[13].

Gimnaziul din Cernăuţi a cunoscut o dezvoltare deosebită în perioada 1859–1887, cât timp director al instituţiei a fost profesorul Stefan Wolf. Următorii directori ai gimnaziului au fost Christoph Würfl (1887–1892), Karl Tumlirz (1892–1894), Heinrich Klauser, primul bucovinean în conducerea acestei instituţii (1895–1909) şi Karl Wolf (1909–1918)[14]. Până în anul 1914, la acest gimnaziu au activat, în total, 299 de cadre didactice, inclusiv mai mulţi profesori români, care au predat, în principal, limba şi literatura română sau religia ortodoxă, dar şi alte obiecte, precum istoria, geografia, limba latină.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea a crescut semnificativ numărul elevilor de la Gimnaziul Superior din Cernăuţi, acesta apropiindu-se de 1 000 la începutul secolului al XX-lea. Majoritatea elevilor vorbitori de limbă germană era de confesiune mozaică. Astfel, deşi gimnaziul era cu limba germană de instruire, elevii de etnie germană constituiau doar o minoritate. Totodată, la începutul secolului al XX-lea, s-a diminuat brusc numărul elevilor români şi ucraineni de la această şcoală, fiindcă atunci au fost deschise două gimnazii noi la Cernăuţi, cu predare parţială în română şi ucraineană.

Gimnaziul de Stat Nr. I din Cernăuţi a fost cea mai importantă şcoală secundară din Bucovina în perioada austriacă, care a fiinţat mai bine de 100 de ani. În perioada 1808–1908, la acest gimnaziu au învăţat 11 191 de elevi, iar 3 824 (34% din total) au absolvit gimnaziul complet. Totodată, în perioada 1849/1850–1907/1908, 2 536 de absolvenţi ai claselor de liceu au susţinut examenul de bacalaureat. Dintre aceştia, 40% şi-au continuat studiile la facultăţi de drept şi ştiinţe ale statului, 18% la medicină, 15% la teologie, 14% la filosofie şi 4% la facultăţi tehnice[15].

Al doilea gimnaziu din Bucovina a fost înfiinţat abia în anul 1860, la Suceava. În anul şcolar 1865/1866, Gimnaziul ortodox din Suceava a devenit complet, cu opt clase. În primul deceniu de existenţă a Gimnaziului din Suceava, s-a remarcat la această instituţie, între alţii, directorul Josef Marek. În perioada 1870–1883, cât timp a fost

[13] Dimitrie Vatamaniuc, *Intelectualii bucovineni, Eminescu şi biblioteca gimnaziştilor români din Cernăuţi*, în „Analele Bucovinei”, Rădăuţi-Bucureşti, anul IV, nr. 2, 1997, p. 332.

[14] Erich Prokopowitsch, *Die Entwicklung des Schulwesens in der Bukowina* (în continuare se va cita Erich Prokopowitsch, *Die Entwicklung des Schulwesens*), în *Buchenland. 150 Jahre Deutschtum in der Bukowina*, München, Verlag des Südostdeutschen Kulturwerks, 1961, p. 284.

[15] Vladimir Trebici, *Liceul „Aron Pumnul” din Cernăuţi (1918–1940 şi 1941–1944*), în „Almanahul Societăţii pentru Cultura Românească «Mihai Eminescu» din Cernăuţi”, Bucureşti, 1993, p. 26.

BDD-A32841 © 2015 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.198 (2026-09-14 10:19:22 UTC)

director Johann Limberger, s-a produs românizarea treptată a corpului didactic şi s-a trecut la înfiinţarea primelor clase paralele româneşti. În anul şcolar 1870/1871, din 15 profesori de la gimnaziu, numai doi erau români, iar în anul de învăţământ 1883/1884, deja 14 profesori erau români şi numai trei de alte etnii. În anul 1884, profesorul Ştefan Dracinschi a fost numit director, acesta fiind astfel primul conducător de etnie română al Gimnaziului din Suceava. Ştefan Dracinschi a fost director al gimnaziului mai bine de zece ani, până în august 1895. Toţi directorii ulteriori ai acestui gimnaziu au fost, de asemenea, români: Ştefan Repta (1895–1906), Constantin Cosovici (1907–1910) şi Constantin Procopovici (1910–1918)[16].

La sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea, Gimnaziul din Suceava a dispus de un corp didactic remarcabil, constituit din multe personalităţi bine cunoscute atunci în Bucovina, majoritatea fiind de naţionalitate română. Datorită străduinţelor profesorilor de la acest gimnaziu, între anii 1881 şi 1884 s-au înfiinţat secţii române în clasele inferioare, iar în perioada 1902–1905 şi în clasele V–VIII. În perioada 1860–1918, în această şcoală secundară au fost angajate şi au activat în total 173 de cadre didactice, mai mult de jumătate fiind de naţionalitate română[17].

În anul 1872, a fost deschis un gimnaziu german la Rădăuţi. În primii ani de fiinţare, Gimnaziul din Rădăuţi a activat ca o şcoală secundară reală, cu predarea obligatorie a desenului în toate cele patru clase şi a limbii franceze, începând cu clasa a III-a. Însă, la 30 iunie 1878, Ministerul Cultelor şi Învăţământului a emis un ordin de transformare a 19 gimnazii reale în clasice. Aceeaşi soartă a avut-o şi Gimnaziul din Rădăuţi. Începând cu anul şcolar 1878/1879, toţi elevii de la această şcoală secundară au fost obligaţi să înveţe limba greacă, iar franceza s-a predat ca obiect facultativ.

În perioada 1872–1914, Gimnaziul din Rădăuţi a avut trei directori, toţi de naţionalitate germană: Ernst Rudolf Neubauer (1872–1883), Heinrich Klauser (1883–1895) şi Gabriel von Mor (1895–1914), care a publicat şi câteva materiale foarte valoroase şi detaliate despre Gimnaziul din Rădăuţi în primii 25 de ani de activitate. Marea majoritate a cadrelor didactice de la Gimnaziul din Rădăuţi era din diferite provincii austriece. Din 45 de profesori şi învăţători titulari şi suplinitori, care au activat la acest gimnaziu în perioada 1872–1897, numai 14 erau originari din

[16] Eusebie Popovici, *Din istoricul Liceului „Ştefan cel Mare” din Suceava, 1860–1935*, Suceava, Editura „Beiner”, 1935, p. 128.

[17] Ligia-Maria Fodor, *Învăţământul multinaţional secundar în Ducatul Bucovinei (1861–1918). Gimnaziul Superior Greco-Oriental din Suceava*, în „Analele Bucovinei”, anul XVII, nr. 1, 2010, p. 92–96.

BDD-A32841 © 2015 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.198 (2026-09-14 10:19:22 UTC)

Bucovina[18]. În această perioadă, la Gimnaziul din Rădăuţi au predat doar câţiva profesori şi învăţători de etnie română.

Deşi Gimnaziul din Rădăuţi era situat în partea centrală a Bucovinei, cu populaţie majoritar românească, numărul elevilor români de la această instituţie şcolară a fost destul de redus. Anual îşi făceau studiile la acest gimnaziu circa 50–60 de elevi de naţionalitate română. Numai în perioada 1895–1901 s-au înscris în fiecare an circa 75–80 de elevi români. În total, în perioada 1872–1914, la Gimnaziul din Rădăuţi s-au înscris 12 676 de elevi, adică, în medie, câte aproximativ 300 de elevi pe an. Din totalul acestor elevi, 5 445 (43%) au fost evrei, 3 783 (29,8%) etnici germani, 2 234 (17,6%) români, 704 (5,5%) polonezi, 438 (3,5%) ruteni, restul de alte etnii[19].

Până în anul 1910, elevii români de la Gimnaziul din Rădăuţi au fost obligaţi să studieze toate obiectele în limba germană, cu excepţia lecţiilor de română şi religie ortodoxă. Pe măsură ce se dezvolta învăţământul primar şi românii din zona Rădăuţilor au revendicat învăţământ secundar în limba maternă, dar abia în anul şcolar 1910/1911, printr-un decret din 4 iulie 1910, s-a decis aici înfiinţarea claselor paralele cu limba de instruire germană şi română. Clasele româneşti de la acest gimnaziu au fost conduse de Leonida Bodnarescu şi Emanoil Isopescu. Deşi toţi elevii din secţia paralelă a gimnaziului erau români, doar unele dintre obiecte au fost predate în română.

În septembrie 1899 s-a deschis Gimnaziul „Franz Josef" din Siret. Deşi acest gimnaziu a activat în partea centrală a Bucovinei, unde marea majoritate a locuitorilor era formată din români şi ucraineni, limba de instruire la această şcoală a fost doar germana. În decursul anilor 1899–1919, Gimnaziul de Stat din Siret a avut şase directori şi 71 de profesori. Directori ai acestei şcoli au fost Anton Paul (1899–1910), Josef Jenko (1910–1911), Hermann Rump (1912–1914), Michael Babor (1914–1915, 1918–1921), Romuald Würzer (1915–1916)[20]. În ajunul declanşării războiului, românii şi ucrainenii din zona Siretului au revendicat înfiinţarea aici a unor secţii paralele române, respectiv ucrainene, dar aceste solicitări nu a fost aprobate de către autorităţi.

Începând cu anul şcolar 1898/1899, la Gimnaziul Nr. I din Cernăuţi s-a înfiinţat prima clasă paralelă românească, în care aproape toţi elevii erau români, dar majoritatea obiectelor era predată în limba germană. În următorii doi ani s-au mai creat

[18] Gabriel von Mor, *Geschichte der Gründung und Erweiterung des k.k. Gymnasiums in Radautz*, în *XVII Jahresbericht des k.k. Staats-Ober-Gymnasiums in Radautz über das 25. Schuljahr 1896–1897*, Radautz, 1897, p. 56–64.

[19] Emanoil Isopescu, *Anuarul I al Liceului de Stat „Eudoxiu Hurmuzachi" din Rădăuţi pe anul şcolar 1921–1922*, Cernăuţi, 1923, p. 72–73.

[20] Franz Pieszczoch, *Din istoria Liceului „Laţcu-Vodă" Siret*, Siret, f. e., 2005, p. 141.

BDD-A32841 © 2015 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.198 (2026-09-14 10:19:22 UTC)

secţii paralele româneşti în clasele inferioare, astfel că în anul şcolar 1900/1901 existau deja trei grupe paralele româneşti la acest gimnaziu.

La 1 aprilie 1901 a fost emis un ordin ministerial de înfiinţare a unei filiale germano-române, care a existat timp de cinci ani şcolari, din 1901/1902 până în 1905/1906. La 29 aprilie 1906 a fost emisă o ordonanţă împărătească, prin care se decidea transformarea filialei germano-române în Gimnaziul de Stat Nr. III din Cernăuţi. Începând cu anul şcolar 1909/1910, Gimnaziul Nr. III germano-român din Cernăuţi a devenit complet, cu opt clase germane şi opt clase germano-române. Director al Gimnaziului Nr. III din Cernăuţi a fost profesorul Teodor Bujor. La sfârşitul anului şcolar 1913/1914, la acest gimnaziu activau 20 de profesori şi învăţători titulari, dintre care zece erau de naţionalitate română[21].

Înfiinţarea Gimnaziului de Stat Nr. III germano-român din Cernăuţi a fost benefică nu numai pentru românii din capitala Bucovinei. La acest gimnaziu veneau la studii tineri români din satele apropiate, dar şi din localităţi mai îndepărtate, mulţi fiind din satele ucrainizate din partea de nord a Bucovinei. Astfel, în 1913 învăţau la Gimnaziul Nr. III 406 elevi români, inclusiv 29 originari din diferite sate ucrainizate din nord-vestul Bucovinei, unde nu existau şcoli primare în limba română[22].

La 27 septembrie 1907 a fost emis un decret împărătesc de înfiinţare a unui gimnaziu de stat bilingv la Câmpulung Moldovenesc. În anul şcolar 1912/1913 existau deja şase clase germano-române la acest gimnaziu, frecventate de 245 de elevi. Circa 70% dintre elevi erau români ortodocşi şi aproximativ 30% germani şi evrei[23]. Gimnaziul din Câmpulung a fost organizat conform planului de învăţământ al claselor germano-române de la Gimnaziul Nr. III din Cernăuţi.

Pe parcursul fiinţării Gimnaziului de Stat din Câmpulung, aproape toţi profesorii şi învăţătorii de la această şcoală au fost de naţionalitate română. Totuşi, ca şi la alte gimnazii germano-române din Bucovina, elevii au studiat în limba română doar orele de română, limba latină, matematică şi religia ortodoxă, restul obiectelor fiind predate în germană, dar tot de profesori români. Până la izbucnirea războiului, director al acestul gimnaziu a fost profesorul Daniel Verenca.

La începutul secolului al XX-lea au fost înfiinţate câteva gimnazii pentru băieţi, în care instruirea s-a realizat parţial şi în ucraineană. În anul şcolar 1896/1897 a fost

[21] Rudolf Wagner, *Das multinationale österreichische Schulwesen in der Bukowina*, München, Verlag „Der Südostdeutsche", 1985, p. 97–98.

[22] George Tofan, *În ce măsură alimentează satele noastre şcolile secundare din ţară*, în „Şcoala", nr. 7–8, 1913, p. 181.

[23] *Oesterreichische Statistik*, ediţie nouă, vol. 14, Caietul 3, Wien, Hrsg. von der k. k. statistischen Central-Comission, 1918, p. 74–75.

BDD-A32841 © 2015 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.198 (2026-09-14 10:19:22 UTC)

deschis un gimnaziu germano-rutean la Cernăuţi. Ca şi în gimnaziile germano-române, la această şcoală secundară au existat clase germane şi clase paralele germano-rutene, în care o parte dintre obiecte s-a predat în ucraineană, restul în germană. Gimnaziul de Stat Nr. II germano-rutean din Cernăuţi a fost cea mai importantă şcoală secundară din Bucovina, unde instruirea s-a realizat parţial şi în ucraineană. La acest gimnaziu au studiat mulţi elevi de etnie ucraineană din Bucovina, dar şi un număr însemnat originari din Galiţia. Director al acestui gimnaziu a fost profesorul Kornel Kozak.

În anul 1904 s-a înfiinţat al doilea gimnaziu germano-rutean la Coţmani. La acest gimnaziu au existat doar clase de bază germano-rutene, la fel ca la Gimnaziul germano-român din Câmpulung Moldovenesc. Programul de învăţământ de la acest gimnaziu a fost asemănător cu cel de la Gimnaziul Nr. II din Cernăuţi, dar, totuşi, mai multe obiecte s-au predat în ucraineană. Majoritatea absolută a elevilor de la acest gimnaziu a fost de naţionalitate ucraineană, o bună parte fiind ruteni greco-catolici, originari din Galiţia. De asemenea, mai mult de jumătate dintre profesorii acestui gimnaziu erau veniţi din Galiţia.

În ultimii ani de stăpânire austriacă au mai fost înfiinţate două gimnazii în nordul Bucovinei, în care instruirea s-a realizat în limba ucraineană. La 1 septembrie 1908 a fost emis un ordin ministerial de înfiinţare a unui gimnaziu de stat în oraşul Vijniţa, situat la hotar cu Galiţia. Deşi acest gimnaziu a funcţionat într-o localitate din teritoriul Bucovinei, mai mult de jumătate dintre elevii acestei şcoli secundare şi majoritatea profesorilor erau veniţi din Galiţia. În anul şcolar 1912/1913, ucrainenii au obţinut încă un gimnaziu cu instruire în ucraineană, la Vaşcăuţi pe Ceremuş.

Autorităţile şcolare din Bucovina au urmărit scopul de a păstra echilibrul între români şi ucraineni, inclusiv în domeniul învăţământului secundar. De aceea, când se deschidea un gimnaziu cu instruire parţială în română, în scurt timp era înfiinţat şi un gimnaziu cu instruire parţială în ucraineană. În ajunul declanşării războiului, în Bucovina funcţionau patru gimnazii mixte germano-române (la Cernăuţi, Suceava, Rădăuţi şi Câmpulung Moldovenesc), două gimnazii germano-rutene (la Cernăuţi şi Coţmani) şi două gimnazii cu instruire în ucraineană, la Vijniţa şi Vaşcăuţi. În anul şcolar 1911/1912 s-a realizat şi dezideratul polonezilor din Bucovina de a dispune de un gimnaziu cu predare parţială a obiectelor în limba polonă, la Cernăuţi.

În anul şcolar 1913/1914, în Bucovina fiinţau 13 gimnazii pentru băieţi, care erau frecventate de 6 108 de elevi. După limba maternă, 3 136 (51,3%) de elevi erau vorbitori de germană, 1 393 (22,8%) – ruteni, 1 268 (20,8%) – români, 292 (4,8%) – polonezi şi 19 de alte naţionalităţi. După confesiuni, cei mai mulţi elevi erau mozaici

BDD-A32841 © 2015 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.198 (2026-09-14 10:19:22 UTC)

(2 422 – 39,6%) şi ortodocşi (2 107 – 34,5%), urmaţi de romano-catolici (815 – 13,3%), greco-catolici (510 – 8,3%) şi protestanţi (218 – 3,6%)[24].

Deşi limba germană încă era dominantă în gimnaziile pentru băieţi, totuşi marea majoritate a elevilor de naţionalitate română şi ucraineană învăţa în clase sau secţii paralele, în care aproape toţi elevii şi profesorii erau români, respectiv ucraineni. În anul şcolar 1912/1913, în patru gimnazii germano-române din Bucovina existau 25 de clase paralele române sau germano-române, în care învăţau 1 209 de elevi, inclusiv 1 126 (93,1%) români, 69 de germani şi evrei, cinci ruteni, trei polonezi. Tot atunci, ucrainenii dispuneau de 22 de clase rutene sau germano-rutene la patru gimnazii, care erau frecventate de 1 482 de elevi, dintre care, după limba maternă, 1 411 (95,2%) erau ucraineni, 48 germani, 21 polonezi[25]. Astfel, în anul şcolar 1912/1913, din totalul de 1 290 de elevi români de la 13 gimnazii din Bucovina, 1 126 (87,3% din total) erau concentraţi în 25 de clase naţionale, iar din 1 490 de vorbitori de ucraineană, 1 411 (94,7%) studiau în 22 de clase cu instruire parţială în ucraineană.

Şcolile reale din Bucovina

Până la mijlocul secolului al XIX-lea, în Monarhia Habsburgică au existat puţine şcoli reale, iar cei mai mulţi copii îşi făceau studiile la diferite gimnazii. Dezvoltarea rapidă a industriei, comerţului şi a căilor de comunicaţii, după Revoluţia din anul 1848, a necesitat tot mai mulţi specialişti şi muncitori cu pregătire tehnică, de aceea a crescut interesul şi pentru înfiinţarea mai multor şcoli reale. Deja în anul 1851 au fost adoptate câteva legi şcolare, care precizau statutul şi programul de învăţământ din şcolile reale, precum şi modalitatea de organizare şi funcţionare a acestor instituţii şcolare.

În anul 1851, în întreaga Monarhie Habsburgică (inclusiv în provinciile ungare şi italiene) fiinţau 38 de şcoli reale. Limba de instruire în 16 şcoli reale era germana, în 11 se preda în italiană, în cinci se studia într-o limbă slavă, iar în trei şcoli reale se preda în limba maghiară. În aceste şcoli reale erau înscrişi 4 251 de elevi, dintre care 1 685 germani, 1 669 slavi de diferite naţionalităţi, 297 evrei, 292 maghiari, 236 italieni[26]. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea a crescut atât numărul şcolilor

[24] *Oesterreichische Statistik*, ediţie nouă, vol. 17, Caietul 3, Wien, 1919, p. 50–52.

[25] Calculat după *Oesterreichische Statistik*, ediţie nouă, vol. 14, Caietul 3, p. 74–75.

[26] *Die höheren Lehranstalten und Mittelschulen der österreichischen Monarchie im Studienjahre 1851*, în *Mitteilungen aus dem Gebiete der Statistik*, 1 Jg., 4 Heft, Wien, 1852, p. 197.

BDD-A32841 © 2015 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.198 (2026-09-14 10:19:22 UTC)

reale, cât şi al elevilor de la aceste instituţii şcolare. În ajunul declanşării Primului Război Mondial, în provinciile austriece ale Monarhiei Austro-Ungare funcţionau 148 de şcoli reale, dintre care 83 în limba germană, 43 cehe, 14 poloneze, şase italiene. În anul şcolar 1913/1914, în şcolile reale din provinciile austriece erau instruiţi 47 730 de elevi, dintre care 52,3% erau vorbitori de germană, 31,7% cehi, 7,6% polonezi, 4,3% italieni, 1,7% sloveni, 0,9% sârbi şi croaţi, doar 0,7% ruteni şi 0,2% români[27].

Reprezentanţii românilor bucovineni au cerut încă în timpul Revoluţiei din anul 1848 înfiinţarea unei şcoli reale inferioare separate la Cernăuţi, dar abia peste mai bine de un deceniu avea să se realizeze această doleanţă. La 4 septembrie 1862 a fost emisă o rezoluţie împărătească, care prevedea înfiinţarea în capitala Bucovinei a unei şcoli reale superioare de şase clase. În anul 1863 au fost deschise concomitent patru clase, iar din anul şcolar 1865/1866, Şcoala Reală Ortodoxă din Cernăuţi a devenit completă, cu şase clase. În conformitate cu prevederile Legii imperiale din 19 septembrie 1868, Şcoala Reală Superioară s-a transformat într-o instituţie şcolară cu şapte clase.

Potrivit unor estimări, în intervalul 1863–1888, la această instituţie au învăţat anual în total 5 773 de copii germani şi evrei, 2 064 polonezi, 683 români, 488 ucraineni, restul de alte etnii[28]. Numărul elevilor de la Şcoala Reală Superioară a crescut constant la începutul secolului al XX-lea, trecând de 500 în anul 1901 şi ajungând la peste 600 în anul şcolar 1905/1906. Primul director al acestei şcoli a fost Hermann Tausch, urmat de Wenzel Korn şi românul Constantin Mandicevschi, ultimul aflându-se la conducerea şcolii în perioada 1896–1918.

În anul 1914, la Şcoala Reală Superioară Ortodoxă din Cernăuţi activau 22 de profesori şi învăţători titulari, 18 fiind originari din Bucovina, iar cel puţin 12 erau români. Astfel, după 50 de ani de la înfiinţare, se realizase parţial dorinţa românilor bucovineni ca la această şcoală secundară să fie angajaţi cu prioritate bucovineni de confesiune ortodoxă şi de naţionalitate română. Nu s-a realizat, însă, doleanţa românilor bucovineni ca instruirea la această şcoală să se efectueze şi în română.

Pe parcursul stăpânirii austriece, în Bucovina au funcţionat doar câteva şcoli secundare cu profil real. Gimnaziul inferior din Rădăuţi, în primii ani de fiinţare, a activat ca o şcoală secundară reală, dar în anul şcolar 1878/1879 a fost transformat în gimnaziu clasic. În perioada 1873–1889, o Şcoală Reală Inferioară a existat în oraşul Siret, condusă de trei profesori: Titus Alth (1873–1880), Michael Godlowski

[27] Hannelore Burger, *op. cit.*, p. 252.

[28] Constantin Morariu, *Părţi alese din istoria românilor bucovineni*, Cernăuţi, Tipografia „Mitropolitul Silvestru”, 1893, p. 136.

BDD-A32841 © 2015 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.198 (2026-09-14 10:19:22 UTC)

(1880–1881) şi Rudolf Junowicz (1881–1889). În această perioadă, la Şcoala Reală din Siret au activat 26 de cadre didactice, iar 175 de elevi au absolvit şcoala[29].

În anul 1908 a fost înfiinţat un gimnaziu cu profil realist în oraşul Gura Humorului. În comparaţie cu gimnaziile clasice, la acest gimnaziu realist s-a acordat o mai mare atenţie învăţării limbilor moderne, în special franceză şi engleză, fiind prevăzute mai puţine ore pentru limbile latină şi greacă. În ultimii ani de stăpânire austriacă au mai fost înfiinţate câteva gimnazii particulare cu profil real la Storojineţ, Vaşcăuţi pe Ceremuş şi Cernăuţi. Gimnaziul Real Privat din Storojineţ, susţinut de comunitatea evreiască din oraş, a funcţionat în limba germană, dar elevii au avut în programul de învăţământ şi şase ore pe săptămână de limbă ebraică. La Gimnaziul Real Privat germano-polonez din Cernăuţi, deschis în anul 1911, practic toţi elevii erau de naţionalitate poloneză, iar o parte dintre obiecte s-a predat în poloneză. În anul 1912, un gimnaziu particular, cu profil real şi cu predare în ucraineană, s-a înfiinţat la Vaşcăuţi pe Ceremuş.

La 31 iulie 1911 a fost emisă o decizie împărătească de înfiinţare a Şcolii Reale de Stat din Cernăuţi, cu limba germană de instruire, care şi-a început activitatea în septembrie 1911. Deschiderea acestei şcoli a permis începerea procesului de naţionalizare a Şcolii Reale Superioare Ortodoxe, unde, în ajunul războiului, s-a consemnat o creştere a ponderii elevilor ortodocşi, de naţionalitate română.

Şcolile reale din Bucovina, deşi în număr foarte mic, au avut o contribuţie importantă la dezvoltarea învăţământului secundar şi la pregătirea tinerilor specialişti pentru a profesa o meserie sau pentru a-şi continua studiile la o universitate tehnică. Bucovina fiind o provincie cu o economie preponderent agrară, învăţământul cu profil realist nu a cunoscut o dezvoltare atât de importantă ca în alte provincii austriece mai industrializate din partea de vest a Monarhiei Austro-Ungare. Instruirea în limba germană a constituit, totuşi, o piedică serioasă pentru copiii români şi ucraineni din Bucovina, care nu posedau suficient de bine germana, pentru a învăţa şi absolvi o şcoală secundară cu profil realist.

Liceele pentru fete

La sfârşitul secolului al XIX-lea au început să fie deschise licee pentru fete în cele mai importante oraşe din Austria, ca rezultat al reorganizării şcolilor superioare de fete. La 11 decembrie 1900 a fost emis un ordin ministerial, prin care se aproba statutul provizoriu al acestor şcoli secundare şi programul de învăţământ, potrivit căruia liceele

[29] Franz Pieszczoch, *op. cit.*, p. 13–14.

BDD-A32841 © 2015 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.198 (2026-09-14 10:19:22 UTC)

de fete urmau să fie de şase clase, iar absolventele să susţină examene de maturitate. Liceele aveau dreptul să activeze ca instituţii oficiale sau particulare. Programa de învăţământ era mai apropiată de şcolile reale, o atenţie mai mare acordându-se studierii limbilor moderne (franceză şi engleză), precum şi unor obiecte practice, pentru a îmbrăţişa o profesie.

La începutul secolului al XX-lea a crescut rapid atât numărul liceelor pentru fete, cât şi al elevelor din aceste şcoli. Dacă în anul 1901, în provinciile austriece ale Monarhiei Austro-Ungare fiinţau doar nouă licee de fete, cu 1 700 de eleve, la începutul anului şcolar 1911/1912 erau deja 66 de licee, frecventate de 11 286 de eleve[30], timp de un deceniu consemnându-se o creştere a numărului elevelor de peste şase ori.

În Bucovina, abia în anul 1871 s-a deschis la Cernăuţi o şcoală superioară de fete, cu limba germană de instruire. La 14 aprilie 1898, Consiliul local din Cernăuţi a decis transformarea şcolii superioare de fete într-un liceu cu şase clase, împreună cu o şcoală pregătitoare de patru clase primare. La 2 iulie 1898 a fost emis un ordin ministerial de înfiinţare a unui liceu de fete la Cernăuţi. Director al acestui liceu a fost numit profesorul Josef Frank. El a condus această şcoală mai bine de 20 de ani.

Limba de instruire la Liceul Municipal de Fete din Cernăuţi a fost germana, iar româna, ucraineana şi poloneza s-au predat ca obiecte facultative, în principal pentru elevele de etnie respectivă. În anul şcolar 1912/1913, la acest liceu s-a deschis un curs real reformat, de două clase, menit să faciliteze elevelor susţinerea examenelor de maturitate şi continuarea studiilor universitare în calitate de studente ordinare. Până la sfârşitul stăpânirii austriece, numărul elevelor de la Liceul Municipal din Cernăuţi a crescut constant, trecând de 500 în ultimii ani din ajunul războiului. Fiind un liceu cu limba germană de instruire, majoritatea elevelor au fost germane şi evreice.

La începutul secolului al XX-lea a fost înfiinţat un liceu pentru fete şi în oraşul Suceava, în partea de sud a Bucovinei. Deşi Liceul Orăşenesc pentru Fete din Suceava era cu limba germană de instruire, o bună parte din corpul didactic al acestei şcoli era format din profesori şi profesoare de naţionalitate română. Pe parcursul stăpânirii austriece, acest liceu a fost condus de Samuel Isopescul (1904–1911) şi Eusebie Popovici
(1911–1918), ambii fiind profesori la Gimnaziul Ortodox din Suceava. În anul şcolar

[30] *Anuarul I al Liceului de fete al Statului din Rădăuţi pe anii şcolari 1919–1923*, publicat de Maximilian Ianovici, directorul liceului, Cernăuţi, 1924, p. 5.

BDD-A32841 © 2015 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.198 (2026-09-14 10:19:22 UTC)

1912/1913, Liceul Orăşenesc pentru Fete din Suceava a fost frecventat de 380 de eleve, dintre care 217 (57,1%) vorbitoare de germană şi 147 (38,7%) românce[31].

La 1 octombrie 1905 s-a deschis un liceu privat de fete în oraşul Rădăuţi, în primii ani fiind susţinut de către surorile Karoline şi Natalie Brichze. Director al acestui liceu a fost profesorul Valeriu Serfas. În perioada 1905–1909, liceul din Rădăuţi a funcţionat ca instituţie particulară. În vara anului 1909, liceul a trecut în subordinea autorităţilor locale, devenind oficial Liceul Orăşenesc de Fete din Rădăuţi. Acest liceu a avut un profund caracter german, aproape toţi profesorii şi majoritatea elevelor fiind vorbitoare de germană. Peste 80% dintre elevele liceului au fost evreice şi germane, elevele de naţionalitate română constituind doar circa 13–14% din total[32].

Prin Decizia ministerială din 3 martie 1902, s-a aprobat înfiinţarea unei şcoli ortodoxe superioare de fete la Cernăuţi. Cursul inferior de cinci clase era divizat în două secţii, una română şi alta ruteană, cu predare în aceste două limbi, dar cu utilizarea crescândă a limbii germane. În cursul superior, de trei clase, majoritatea obiectelor se predau în germană, cu excepţia orelor de istorie, religie, muzică şi limbile naţionale, care se învăţau în secţii separate, în română sau ucraineană.

La 23 septembrie 1908, corpul didactic al Şcolii Ortodoxe Superioare de Fete din Cernăuţi a revendicat transformarea şcolii în liceu. Însă, deşi toate condiţiile erau respectate, iar costurile urmau să fie suportate de către Fondul Bisericesc, abia la 21 octombrie 1912 a fost emis un ordin ministerial, prin care se permitea transformarea acestei şcoli în Liceu Ortodox de Fete. Deşi toate elevele de la acest liceu erau ortodoxe, de naţionalitate română sau ucraineană, limba de instruire şi la această şcoală a fost germana. În română sau ucraineană s-au predat numai obiectele de istorie, religie şi limba română, respectiv ucraineană. În anul şcolar 1912/1913, Liceul Ortodox de Fete din Cernăuţi a fost frecventat de 148 de eleve, toate ortodoxe, inclusiv 111 românce şi 37 ucrainene[33]. Până la sfârşitul stăpânirii austriece, directoare a Liceului Ortodox de Fete din Cernăuţi a fost Ştefania Jemna.

La începutul secolului al XX-lea, în oraşul Cernăuţi şi în alte oraşe importante din Bucovina au mai fost înfiinţate câteva licee pentru fete. În anul 1907 s-a deschis un Liceu Particular de Fete în oraşul Siret. Însă, din cauza refuzului autorităţilor statului sau al Consiliului Local de a prelua în subordine această şcoală, liceul privat din Siret a activat cu mare dificultate, iar la 22 septembrie 1913 a fost desfiinţat.

[31] *V. Jahresbericht des öffentlichen städtischen Mädchenlyzeums in Suczawa*..., p. 36–37.
[32] *Oesterreichische Statistik*, ediţie nouă, vol. 11, Caietul 3, p. 106–107.
[33] Idem, vol. 14.3, p. 114–115.

BDD-A32841 © 2015 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.198 (2026-09-14 10:19:22 UTC)

În anul 1910 s-a deschis un liceu particular de fete la Gura Humorului, care ulterior a trecut în subordinea autorităţilor locale. În acelaşi an s-a înfiinţat la Cernăuţi un Liceu Particular de Fete, care a activat după un program de învăţământ apropiat gimnaziilor clasice pentru băieţi. Din această cauză, această şcoală secundară se mai numea oficial şi Gimnaziul Privat de Fete din Cernăuţi. În anul 1912 a fost deschis şi un liceu particular de fete în oraşul Câmpulung. Programul de învăţământ de la acest liceu s-a deosebit faţă de alte licee similare, fiindcă obiecte obligatorii erau limbile germană şi română. Director al liceului a fost Modest Sorocean.

În anul şcolar 1913/1914, la şase licee pentru fete din Bucovina activau 147 de cadre didactice şi învăţau 1 388 de eleve. Majoritatea elevelor de la aceste şcoli secundare era vorbitoare de germană (953), urmate de române (308), ucrainene (51) şi poloneze (48). După confesiuni, 707 eleve erau mozaice, 359 ortodoxe, 221 romano-catolice, 54 evanghelice şi 15 greco-catolice[34].

Comparativ cu gimnaziile pentru băieţi din Bucovina, unde deja începuse procesul de naţionalizare, iar majoritatea elevilor români şi ucraineni învăţa în secţii naţionale, liceele pentru fete erau, încă, doar cu limba germană de instruire, iar româna sau ucraineana se preda doar pentru elevele de naţionalitatea respectivă. Procesul de instruire era parţial naţionalizat doar la Liceul Confesional Ortodox din Cernăuţi. O altă deosebire a învăţământului secundar pentru băieţi şi fete era că majoritatea gimnaziilor pentru băieţi era susţinută de către stat, în timp ce liceele pentru fete se aflau în subordinea autorităţilor locale sau a unor persoane particulare.

Şcolile de meserii

La sfârşitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea, în Bucovina s-a dezvoltat şi învăţământul profesional, dar numărul şcolilor de meserii a fost foarte mic comparativ cu provinciile mai industrializate din partea de vest a Monarhiei Austro-Ungare. Şcoala Tehnică Medie de Stat din Cernăuţi a fost cea mai importantă instituţie şcolară profesională, în cadrul căreia au fiinţat câteva secţii, cele mai importante fiind Şcoala Comercială şi secţia de construcţii. Însă, predarea tuturor obiectelor doar în limba germană a îngrădit venirea într-un număr mai mare la studii la această şcoală a copiilor de români sau ucraineni. Cei mai mulţi elevi de la această şcoală de meserii au fost germani şi evrei, iar la secţia comercială, peste 90% dintre elevi au fost evrei, mulţi fiind originari din Galiţia.

[34] Calculat după *Oesterreichische Statistik*, ediţie nouă, vol. 17, Caietul 3, p. 60–61.

BDD-A32841 © 2015 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.198 (2026-09-14 10:19:22 UTC)

În perioada 1876–1914, Şcoala Tehnică Medie de Stat din Cernăuţi a fost absolvită de 1 734 de elevi, inclusiv 1 078 de la Secţia comercială, 576 de la Secţia de construcţii şi 80 de la Secţia de tâmplărie şi mobilă. După naţionalităţi, 1 225 (70,6%) de absolvenţi ai acestei şcoli au fost evrei, 261 (15,1%) germani, 123 (7,1%) polonezi, 65 (3,7%) ruteni, numai 49 (2,8%) români şi 11 de alte etnii[35].

Pentru românii bucovineni, cea mai importantă şcoală de meserii a fost Şcoala Specială pentru Lucrarea Lemnului din Câmpulung. Graţie curajului şi consecvenţei profesorilor de la această şcoală, instruirea la această instituţie s-a realizat în limba română, ceea ce a stimulat venirea la studii a multor tineri din satele româneşti din sud-vestul Bucovinei. În anul şcolar 1909/1910, la Şcoala pentru Lucrarea Lemnului din Câmpulung au învăţat 192 de elevi, inclusiv 119 români şi 68 vorbitori de germană[36].

Deşi era o provincie cu o economie predominant agrară, în Bucovina a fiinţat doar o singură şcoală medie de agricultură, la Cernăuţi, dar cu limba germană de instruire. Aceasta a fost închisă în anul 1908 din cauza numărului mic de elevi. În ajunul declanşării războiului, în Bucovina funcţionau doar două şcoli agricole inferioare (la Rădăuţi şi Coţmani) şi trei şcoli agricole elementare, cu studiul pe timp de iarnă, dar care erau frecventate doar de câteva zeci de elevi.

Cele mai numeroase şi mai bine frecventate au fost cursurile de perfecţionare profesională sau şcolile de ucenici meseriaşi. Aceste cursuri se organizau pe lângă şcolile secundare cu profil tehnic sau pe lângă gimnazii, activau de obicei seara sau în zilele de odihnă şi erau destinate atât tinerilor, cât şi maturilor, care erau deja angajaţi în serviciu şi necesitau perfecţionarea cunoştinţelor teoretice şi practice. La sfârşitul stăpânirii austriece astfel de cursuri de perfecţionare pentru meseriaşi fiinţau în toate localităţile urbane mai importante din Bucovina, iar numărul elevilor de la aceste şcoli a crescut continuu, trecând de 1 000 după anul 1909. Deoarece instruirea se realiza aproape exclusiv în germană, şcolile pentru ucenicii meseriaşi au fost de puţin folos pentru românii şi ucrainenii din Bucovina, cei mai mulţi elevi fiind de confesiune mozaică şi romano-catolică, vorbitori de limbă germană. În anul şcolar 1912/1913, la 12 cursuri de perfecţionare profesională s-au înscris în total 1 535 de persoane, inclusiv 604 catolici, 585 evrei, 215 ortodocşi şi 130 protestanţi. După limba maternă, 1 093 (71,2%) erau germani, 163 (10,6%) români, 153 (10%) polonezi şi 118 (7,7%) ruteni[37].

[35] Traian Procopovici, *Istoricul Şcoalei de conductori din Cernăuţi*, Cernăuţi, Tipografia „Mitropolit Silvestru”, 1941, p. 131–134.

[36] *Şcoala specială i.r. pentru lucrarea lemnului în Câmpulung. Raportul pentru anul şcolar 1909–1910*, f. e., f. a., p. 9–10.

[37] Calculat după *Oesterreichische Statistik*, ediţie nouă, vol. 14, Caietul 3, p. 290–291.

BDD-A32841 © 2015 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.198 (2026-09-14 10:19:22 UTC)

Înfiinţarea şi activitatea Universităţii din Cernăuţi

Problema înfiinţării unei universităţi la Cernăuţi a fost ridicată după anul 1848 de către elitele bucovinene. Românii din Bucovina au revendicat înfiinţarea unei universităţi sau cel puţin a unor facultăţi româneşti la Cernăuţi. La 23 noiembrie 1872, deputatul român Constantin Tomasciuc, fiind susţinut de către arhimandritul ortodox Bendella şi de deputaţii români Eudoxiu Hurmuzachi şi Orest Renei, a propus în şedinţa Dietei Bucovinei înfiinţarea unei universităţi la Cernăuţi. Tot el a cerut şi în şedinţa Parlamentului din Viena, în decembrie 1874, înfiinţarea unei universităţi în capitala Bucovinei.

Autorităţile austriece erau hotărâte să deschidă o nouă universitate în Austria. După constituirea statului dualist Austro-Ungaria, în anul 1867, fuseseră polonizate universităţile din Cracovia şi Lemberg şi înfiinţată, în anul 1872, Universitatea maghiară de la Cluj. Din anul 1870 a fost maghiarizată şi Academia de Drept, cu limba germană de predare, din Sibiu. În aceste împrejurări, minoritatea germană din estul Austro-Ungariei (în special din Bucovina, Galiţia, Transilvania şi Banat), dar şi românii şi ucrainenii din aceste provincii, erau nevoiţi să-şi continue studiile la universităţile din Viena şi Praga.

După mai multe dezbateri şi discuţii, Parlamentul austriac a hotărât, la 20 martie 1875, înfiinţarea unei universităţi germane în capitala Bucovinei. Au fost câteva argumente convingătoare pentru deschiderea unei universităţi anume la Cernăuţi. După constituirea statului dualist austro-ungar crescuse necesitatea unei universităţi pentru minoritatea germană din estul Monarhiei bicefale, iar Cernăuţi era locul cel mai potrivit pentru o astfel de instituţie. De asemenea, faptul că Cernăuţi dispunea deja de o bibliotecă provincială importantă şi că preconizata Facultate de Teologie putea fi finanţată din veniturile Fondului Bisericesc, a contat foarte mult pentru a favoriza Cernăuţii în această chestiune. A existat şi un important motiv de ordin propagandistic, prilejuit de apropierea jubileului de 100 de ani de stăpânire austriacă în Bucovina.

Inaugurarea festivă a Universităţii germane la Cernăuţi a avut loc la 4 octombrie 1875, chiar în ziua de naştere a împăratului Franz Josif I. De altfel, Universitatea din Cernăuţi a şi purtat numele împăratului austriac, fiind numită oficial Alma-Mater Francisco-Josephina. Aceasta era a cincea universitate germană din Austria, alături de cele din Viena, Praga, Graz şi Innsbruck. Prin înfiinţarea acestei instituţii superioare de învăţământ la Cernăuţi, se urmărea, în primul rând, propagarea limbii, culturii şi ştiinţei germane în această parte a imperiului. Primul rector al Universităţii din Cernăuţi a fost numit românul Constantin Tomasciuc.

BDD-A32841 © 2015 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.198 (2026-09-14 10:19:22 UTC)

În perioada 1875–1918, Universitatea din Cernăuţi a funcţionat cu trei facultăţi: Teologie, Drept şi Filosofie. În primul an s-au înscris la Universitate 209 studenţi (39 la teologie, 50 la filosofie şi 120 la drept). După limba maternă, 88 erau germani, 53 români, 38 ucraineni, 27 polonezi, iar după confesiuni 85 erau catolici, 70 ortodocşi, 50 mozaici şi patru protestanţi. Universitatea şi-a început activitatea cu 29 de profesori (şapte la teologie, zece la drept şi 12 la filosofie)[38]. Până în anul 1900 a crescut lent numărul studenţilor care îşi făceau studiile la Cernăuţi. În schimb, în ultimul deceniu din ajunul războiului numărul studenţilor de la Universitate s-a mărit constant, trecând peste 1 000 după anul 1910.

În anul 1913 îşi făceau studiile la Cernăuţi 1 020 de studenţi şi 109 studente, dintre care 845 erau originari din Bucovina, 186 din Galiţia, 54 din Vechiul Regat, 11 din Ungaria (inclusiv din Transilvania); restul provenea din alte ţări sau provincii austriece. Contingentul studenţilor era foarte diferit după confesiune şi originea etnică. Astfel, 424 studenţi se considerau vorbitori de limbă germană, 302 – de română, 288 – de ucraineană, 82 – de polonă; după confesiuni, 420 erau ortodocşi, 413 – mozaici, 266 – romano- şi greco-catolici, 28 – protestanţi[39].

Numărul studenţilor care se considerau drept vorbitori de limbă germană era în anul 1913 aproape egal cu numărul studenţilor evrei. Pe de altă parte, la universitate erau înmatriculaţi în acelaşi an 590 de studenţi, care vorbeau în română sau ucraineană, dar numai 420 de studenţi erau ortodocşi. Aceste date statistice ne demonstrează că o bună parte dintre studenţii evrei din Galiţia se considera vorbitoare de limbă ucraineană sau polonă. Studenţii galiţieni îşi făceau studiile numai la Facultăţile de Drept şi Filosofie şi erau în majoritate evrei şi ruteni. Pe de altă parte, majoritatea absolută a studenţilor din România şi Ungaria erau români ortodocşi, care studiau la Facultatea de Teologie.

Corpul profesoral al Universităţii s-a străduit să cultive prestigiul ştiinţific al acestei instituţii superioare de învăţământ. La universitate a domnit o atmosferă caracterizată printr-o înaltă disciplină şi exigenţă ştiinţifică, precum şi o colaborare foarte bună între profesori şi studenţi. Contactul dintre studenţi şi corpul profesoral era înlesnit substanţial şi de proporţia numerică judicioasă dintre profesori şi studenţi. Astfel, în primul semestru de învăţământ (1875/1876), la 29 de profesori reveneau 209 studenţi, iar în anul 1913, la 72 de profesori reveneau 1 020 studenţi şi 109 studente[40].

[38] „Statistische Jahrbuch” (Wien), caiet V, 1878, p. 12–13.

[39] *Oesterreichische Statistik*, ediţie nouă, vol. 14, Caietul 3, p. 6–9.

[40] „Statistische Jahrbuch”, caiet V, 1878, p. 12–13; *Oesterreichische Statistik*, vol. 14, Caietul 3, 1918, p. 6–9.

BDD-A32841 © 2015 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.198 (2026-09-14 10:19:22 UTC)

La universitate au activat profesori de diferite etnii şi cu diferite viziuni politice, fără însă a compromite atmosfera colegială din cadrul instituţiei. Rectorii şi decanii facultăţilor erau aleşi fără niciun fel de restricţii etnice sau confesionale. De la înfiinţarea universităţii şi până în anul 1912 au fost aleşi 44 de rectori, dintre care 22 germani, 11 români (majoritatea de la Facultatea de Teologie), nouă evrei şi doi ucraineni[41]. În anul 1914 rector al universităţii era juristul Hans Ritter von Frisch; prorector – istoricul Raimund Friedrich Kaindl; decani: Constantin Clement Popovici (Facultatea de Teologie); Josef Mauczka (Facultatea de Drept) şi Josef Plemely (Facultatea de Filosofie). Din Senatul academic al universităţii mai făceau parte trei prodecani şi trei senatori, dintre care doi teologi români − Vasile Gheorghiu (prodecan) şi Emilian Voiuţchi (senator)[42].

Încă din anul 1904, Universitatea din Cernăuţi a început să organizeze cursuri populare universitare în principalele oraşe din Bucovina cu scopul de a-i familiariza pe cetăţeni cu noile cercetări şi realizări din domeniul ştiinţei. Aceste cursuri instructive s-au bucurat de mare succes în rândul populaţiei, astfel că în iarna anului 1909/1910 au atras 960 de participanţi din Rădăuţi şi 427 din Siret, iar în anul 1911/1912 la Suceava au frecventat aceste cursuri 1 255 de ascultători[43].

Facultatea de Teologie Ortodoxă

Un rol aparte în cadrul universităţii l-a avut Facultatea de Teologie Ortodoxă, singura de acest fel din Monarhia Austro-Ungară. Alături de instituţiile similare din Kiev şi Atena, celebra Facultate de Teologie din Cernăuţi a fost considerată decenii de-a rândul un focar al spiritualităţii ortodoxe. La această facultate şi-au făcut studiile nu numai ortodocşii români şi ucraineni din Bucovina, dar şi mulţi ortodocşi din România, Transilvania şi chiar din Bulgaria, Serbia, Bosnia şi Dalmaţia.

Facultatea de Teologie s-a constituit prin încorporarea Institutului de Teologie şi încadrarea profesorilor de la Institut la noua facultate. Institutul de Teologie fusese înfiinţat la 4 octombrie 1827 la Cernăuţi după modelul Seminarului greco-catolic din Lemberg. La acest institut erau primiţi numai absolvenţi de la gimnaziu şi se prevedea

[41] Emanuel Turczynski, *Die Bukowina*, în vol. *Deutsche Geschichte im Osten Europas. Galizien*, Berlin, Siedler Verlag, 1999, p. 259.

[42] Rudolf Wagner, *Vom Moldauwappen zum Doppeladler. Ausgewählte Beiträge zur Geschichte der Bukowina. Festgabe zu seinem 80.Geburtstag. Herausgegeben i. A. Der Landsmannschaft der Buchenlanddeutschen (Bukowina) e. V. Von Paula Tiefenthaler und Adolf Armbruster*, Augsburg, Hofmann Verlag, 1991, p. 251.

[43] Emanuel Turczynski, *op. cit.*, p. 260.

BDD-A32841 © 2015 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.198 (2026-09-14 10:19:22 UTC)

un studiu de opt semestre sau patru ani. Importanţa acestui institut a crescut rapid şi deja în anul 1848/1849 s-a propus transformarea lui într-o Facultate de Teologie[44].

Prin transformarea Institutului de Teologie în Facultate de Teologie s-a asigurat o continuitate atât a cadrelor didactice, cât şi a disciplinelor studiate. La momentul înfiinţării universităţii, Institutul de Teologie a asigurat Facultatea de Teologie cu şase profesori teologi, printre care Vasile Mitrofanovici, Eusebie Popovici, Isidor de Onciul, Vasile de Repta. În cadrul Facultăţii de Teologie se studiau următoarele materii: studiul biblic şi exegeza *Testamentului Vechi* şi *Testamentului Nou*, istoria bisericii, dogmatica şi teologia fundamentală, dogmatica specială, teologia morală, dreptul bisericesc, teologia practică, limbile ebraică, greacă şi slavona bisericească. Durata studiilor era de opt semestre sau patru ani, iar limba de predare era germana, teologia practică fiind predată în română şi ucraineană[45].

În perioada 1875–1919 au activat la Facultatea de Teologie profesorii Constantin Popovici, Isidor de Onciul, Eusebie Popovici, Vasile Mitrofanovici, Alexie Comoroşan, Ioan Ştefanelli, Silvestru Octavian Isopescul, Vasile de Repta (viitorul mitropolit Vladimir), Constantin Clement Popovici, Teodor Tarnavschi, Emilian Voiuţchi, Vasile Găină, Ştefan Saghin, Vasile Tarnavschi, Vasile Gheorghiu. Toţi aceşti profesori au fost de etnie română şi numai doi profesori de la această facultate au fost ucraineni: Eugen Kozak, titularul cursului de limbă slavonă bisericească şi Dionis Jeremiiciuk, pentru teologia practică în limba ucraineană.

Prestigiul Facultăţii de Teologie se poate vedea şi din faptul că în perioada austriacă mai mulţi profesori teologi, ca Vasile Mitrofanovici, Eusebie Popovici, Vasile de Repta, Constantin Clement Popovici, Emilian Voiuţchi, Teodor Tarnavschi, Vasile Tarnavschi, Eugen Kozak şi Ştefan Saghin, au îndeplinit funcţia de rectori ai Universităţii din Cernăuţi[46].

Mulţi distinşi teologi români şi-au făcut studiile şi doctoratul la Cernăuţi, iar facultăţile de teologie din Bucureşti, Caransebeş, Arad s-au constituit în mare parte după modelul celei din Cernăuţi. Numărul studenţilor teologi din Vechiul Regat s-a mărit brusc în ultimii ani de stăpânire austriacă, atingând cifra maximă în anul de învăţământ 1911/1912, când la Facultatea de Teologie îşi făceau studiile 204 studenţi, dintre care 99 din Bucovina, 72 din România şi 10 din Ungaria[47].

---

[44] Vladimir Trebici, *Facultatea de Teologie din Cernăuţi (1875–1940)*, în „Glasul Bucovinei". Revistă trimestrială de istorie şi cultură , Cernăuţi – Bucureşti, anul II, nr. 1, 1995, p. 51.

[45] *Ibidem*, p. 51.

[46] *Ibidem*, p. 52.

[47] *Oesterreichische Statistik*, ediţie nouă, vol. 11, Caietul 3, 1915, p. 2–5.

BDD-A32841 © 2015 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.198 (2026-09-14 10:19:22 UTC)

La Facultatea de Teologie şi-au făcut studiile şi mulţi tineri creştini ortodocşi din Bulgaria, Serbia, Bosnia şi Dalmaţia. De exemplu, în semestrul de iarnă 1911/1912, din cei 204 studenţi teologi, 181 erau din Bucovina, România şi Ungaria, dintre care 135 români şi 45 ruteni, iar restul de 23 studenţi provenea din alte ţări ortodoxe din Balcani[48].

Profesorii teologi din Cernăuţi au desfăşurat şi o minuţioasă muncă ştiinţifică. Mulţi dintre aceştia şi-au publicat prelegerile lor, care şi-au păstrat valoarea până în zilele noastre. La Facultatea de Teologie a domnit spiritul de înţelegere, toleranţă şi respect reciproc. Această facultate a contribuit foarte mult la formarea intelectualităţii româneşti şi ucrainene din Bucovina. Viitorii preoţi români şi ucraineni îşi făceau studiile la aceeaşi Facultate de Teologie şi locuiau în acelaşi internat. Revista bisericească „Candela", înfiinţată în anul 1882, era redactată parţial şi în limba ucraineană.

Facultăţile de Filosofie şi de Drept

Facultatea de Filosofie, conform împărţirii specialităţilor de atunci, cuprindea toate disciplinele filosofice, filologice şi de ştiinţe ale naturii, până la fizica teoretică şi farmacologie. Această facultate cuprindea mai multe secţii: filosofie, istorie, filologie şi lingvistică, matematică şi ştiinţe naturale, limbi moderne şi stenografie. O deosebită importanţă în cadrul acestei facultăţi au avut-o catedrele de romanistică şi slavistică, precum şi pentru istoria estului şi sud-estului Europei. Romanistul Theodor Gartner şi Stefan Smal-Stocki, specialist în slavistică şi ucrainistică, au lucrat împreună asupra elementelor de bază ale limbii rutene populare şi au elaborat o ortografie şcolară, care a fost introdusă, din anul 1893, în toate şcolile austriece cu limba ucraineană de predare. Theodor Gartner a contribuit şi la dezvoltarea gramaticii limbii române, publicând în anul 1904 lucrarea *Descrierea limbii române*[49]. După plecarea lui Theodor Gartner la Universitatea din Innsbruck, Catedra de romanistică i-a revenit lui Mathias Friedwagner, care a publicat mai multe articole despre etnogeneza şi istoria limbii poporului român. Catedra de slavistică de la Cernăuţi a fost mulţi ani condusă de un mare specialist în domeniu − Emil Kaluzniacki care, pentru meritele sale în activitatea ştiinţifică, a devenit membru al Academiilor de Ştiinţe din Bucureşti şi Sankt Petersburg.

[48] *Ibidem*.

[49] Emanuel Turczynski, *Die Universität Czernowitz und die Hermannstädter Rechtsakademie*, în vol. *Deutscher Einfluss auf Bildung und Wissenschaft im östlichen Europa*, Köln, Verlag Boehlau, 1984, p. 168.

BDD-A32841 © 2015 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.198 (2026-09-14 10:19:22 UTC)

La Facultatea de Filosofie a funcţionat o Catedră de limbă şi literatură română, al cărei titular, până în anul 1906, a fost Ion Sbiera. Din anul 1906, acest post a fost ocupat de ardeleanul Sextil Puşcariu. Ambii profesori au fost aleşi membri ai Academiei Române încă în perioada când activau la Universitatea din Cernăuţi. La aceeaşi facultate a existat şi o Catedră de limba şi literatura ucraineană, care în diferite perioade a fost condusă de K. Gankevici, G. Onişkevici, Stefan Smal-Stocki. Un mare aport în aprofundarea ştiinţei istorice l-au avut profesorii Ferdinand Zieglauer şi Raimund Friedrich Kaindl.

La începutul secolului al XX-lea, studenţii români de la Universitatea din Cernăuţi au cerut înfiinţarea unei Catedre pentru istoria românilor. Primul memoriu în acest sens a fost redactat de către studenţii români la adunarea din 5 aprilie 1908. Conducerea Universităţii a decis ca, începând cu semestrul de iarnă 1908/1909, profesorul ucrainean Vladimir Milkowitz, titularul Catedrei de istorie est-europeană a Universităţii, să ţină un curs de istoria poporului român în limba germană. Prin anunţarea acestui curs se spera că studenţii români vor renunţa la înfiinţarea unei Catedre pentru istoria românilor în limba română. Studenţii români, însă, au boicotat cursul, refuzând să accepte ca un profesor ucrainean să le predea istoria naţională în limba germană. La 28 octombrie 1909, un grup de deputaţi români şi italieni din Parlamentul de la Viena, printre care Onciul, Simionovici, Hurmuzachi şi Isopescul-Grecul, au înaintat o interpelare în această privinţă Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii[50]. Poziţia fermă a românilor în această chestiune a determinat autorităţile austriece să accepte crearea la Universitatea din Cernăuţi a unei noi catedre cu denumirea de „Istoria sud-est europeană cu deosebită privire la români”. Sextil Puşcariu l-a propus pe istoricul Ion Nistor ca titular al acestei catedre. Ion Nistor, însă, a fost promovat doctor în filosofie şi litere la Universitatea din Viena abia la 22 martie 1909. Potrivit unei legi austriece, candidatul pentru numirea ca titular la o catedră nu putea fi admis la abilitare decât după doi ani de la doctorat. Din această cauză s-au mai scurs încă doi ani până când Ion Nistor a fost numit, printr-o decizie împărătească, din 14 august 1912, profesor extraordinar pentru istoria sud-est europeană la Universitatea din Cernăuţi[51]. La 12 octombrie 1912, Ion Nistor şi-a prezentat lecţia inaugurală ca titular al noii catedre.

La Facultatea de Drept juristul Constantin Tomasciuc a fost primul profesor de drept comercial şi filosofia dreptului. Majoritatea profesorilor de la această facultate au

[50] Dragoş Olaru, *Contribuţii la istoricul creării Catedrei de istoria românilor la Universitatea din Cernăuţi*, în „Glasul Bucovinei”, revistă trimestrială de istorie şi cultură, anul II, nr. 1, 1995, p. 82.

[51] *Ibidem*, p. 83.

BDD-A32841 © 2015 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.198 (2026-09-14 10:19:22 UTC)

fost germani, printre care savanţi cu renume european şi mondial: Hans Groß, Friedrich Kleinwächter, Eugen Erlich, Josef Schumpeter, Franz Exner, Hans Ritter von Frisch, Karl Adler ş.a.

Societăţile studenţeşti

Universitatea din Cernăuţi s-a remarcat şi prin viaţa studenţească foarte interesantă care a existat la această instituţie. Prima societate academică, ,,Austria", s-a constituit la 17 octombrie 1875, iar la 26 octombrie 1875 a luat fiinţă Asociaţia ,,Sala de lectură academică". Ambele asociaţii studenţeşti cuprindeau studenţi de diferite naţionalităţi şi confesiuni. Asociaţia ,,Gothia" s-a înfiinţat la 15 mai 1876, iar peste un an, la 13 mai 1877, se va constitui Asociaţia ,,Alemannia"[52].

Din primii ani de existenţă a Universităţii din Cernăuţi s-au constituit şi societăţi studenţeşti pe principii etnice sau confesionale. La 10 iulie 1877 s-a înfiinţat un club al studenţilor germani, din care a rezultat, zece ani mai târziu, la 8 noiembrie 1887, Asociaţia ,,Arminia". La 5 decembrie 1903 a luat fiinţă o altă asociaţie germană, ,,Teutonia", ale cărei culori erau similare cu ale Societăţii ,,Arminia". La 31 ianuarie 1891 s-a înfiinţat Asociaţia catolică ,,Unitas", care tindea să-i cuprindă pe studenţii romano-, greco- şi armeano-catolici. La 27 octombrie 1906, studenţii catolici germani s-au desprins din această societate academică şi s-au constituit în Societatea germano-catolică ,,Frankonia"[53].

La 10 decembrie 1875, din iniţiativa lui Tudor Stefanelli, s-a înfiinţat prima societate a studenţilor români, ,,Arboroasa", numită astfel în memoria boierului Luca Arbore. Din 54 de studenţi români, 44 au intrat în Societatea ,,Arboroasa". Membrii societăţii purtau panglici tricolore, roşu – galben – albastru şi o căciulă roşie. Societatea ,,Arboroasa" organiza serate muzicale, conferinţe, baluri şi excursii, dispunea de un local cu o bibliotecă şi o sală de lectură, unde existau mai multe ziare şi reviste româneşti din Vechiul Regat şi din Transilvania. Însă, în toamna anului 1877, societatea a fost dizolvată şi au fost arestaţi conducătorii ei: Ciprian Porumbescu, Zaharia Voronca, Constantin Morariu, Orest Popescu şi Eugen Siretean. Drept motiv a fost invocat faptul că societatea a primit o subvenţie din partea ministrului învăţământului din Vechiul Regat, iar la 12 octombrie 1877 (la 100 de ani de la decapitarea domnitorului Grigore al III-lea Ghica), comitetul Societăţii ,,Arboroasa" a

[52] Rudolf Wagner, *op. cit.*, p. 256.
[53] *Ibidem*, p. 257.

BDD-A32841 © 2015 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.198 (2026-09-14 10:19:22 UTC)

trimis la Iaşi o telegramă în semn de solidaritate, cu ocazia dezvelirii bustului domnitorului martir.

În anul 1878 membrii societăţii dizolvate, în frunte cu Dimitrie Onciul, s-au constituit în Societatea studenţească „Junimea", care a preluat programul naţional al „Arboroasei". Această nouă societate a avut o activitate rodnică, a organizat şezători literare şi manifestări culturale. Membrii societăţii purtau ca semn distinctiv o panglică în culorile roşu – galben – albastru, aşezate orizontal, una peste alta. Din iniţiativa membrilor Societăţii „Junimea" a început să apară, din anul 1904, revista „Junimea literară". Societatea „Junimea" a desfăşurat şi o bogată activitate teatrală, mai ales după anul 1908.

La 23 august 1880, unii membri ai Societăţii „Junimea" au părăsit societatea şi au înfiinţat o societate militantă, „Bucovina". Aceasta, prin portul şi activitatea sa, a avut un pronunţat caracter progerman. Către sfârşitul anului 1909, unii membri ai Societăţii „Bucovina" au înfiinţat, după acelaşi principiu, o nouă societate militantă − „Moldova". Membrii ambelor societăţi purtau panglici tricolore. O parte dintre membrii Societăţii „Junimea" a constituit, la 21 mai 1905, Societatea academică „Dacia". Majoritatea membrilor acestei societăţi provenea din familii de ţărani, de aceea societatea şi-a propus drept scop acela de a-i sprijini pe ţăranii români, mai ales pe cei din satele mixte, româno-ucrainene. Societatea „Dacia" a susţinut noul curent democratic, reprezentat de Aurel Onciul şi Florea Lupu.

Studenţii teologi au avut o societate academică proprie, înfiinţată la 23 noiembrie 1884, cu sprijinul mitropolitului Morariu Andrievici. Ea se numea Asociaţia academico-teologică pentru literatură, retorică şi muzică bisericească „Academia Ortodoxă" şi avea din două secţiuni: una literaro-retorică şi una muzicală. Membrii asociaţiei purtau o panglică în culorile tradiţionale româneşti, iar cântecul asociaţiei era un text religios compus după muzica lui Isidor Vorobchievici.

Cea mai veche societate studenţească poloneză a fost „Ognisko". La început această societate a activat în cadrul Asociaţiei „Sala de lectură academică" şi abia din anul 1884 s-a constituit într-o societate separată. Scopul principal al respectivei societăţi era de a-i feri pe tinerii polonezi de procesul de deznaţionalizare. În anul 1910, unii membri au părăsit „Ognisko" şi au înfiinţat, după modelul societăţilor germane, corpul polonez „Lechia". Membrii acestei societăţi militante colaborau, mai ales, cu societăţile româneşti „Bucovina" şi „Moldova" şi cu societăţile academice germane. Membrii „Lechiei" constituiau şi nucleul societăţilor sportive poloneze

BDD-A32841 © 2015 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.198 (2026-09-14 10:19:22 UTC)

„Polonia” şi „Gwiazda”[54]. Sediul societăţilor studenţeşti „Ognisko” şi „Lechia” se afla în Dom Polski (Casa poloneză).

Chiar în anul înfiinţării universităţii s-a constituit şi prima societate academică ucraineană, „Sojus”. Această societate şi-a propus scopul de a ridica spiritul naţional al membrilor săi. O altă societate studenţească ucraineană, „Sici”, s-a înfiinţat în anul 1902. Ambele societăţi îşi aveau sediul în Norodnii Dim (Casa ucraineană). În anii 1910 şi 1913 s-au constituit încă două societăţi academice ucrainene, „Zaporoje” şi „Ciornomore”. Acestea s-au afirmat mai mult în perioada interbelică.

Până în anul 1891, studenţii evrei au activat mai ales în cadrul Asociaţiei „Sala de lectură academică” sau, mai puţin, în alte societăţi germane. La 14 iulie 1891, însă, studenţii evrei au înfiinţat prima societate studenţească evreiască, „Hasmoneia”. Membrii acestei asociaţii şi-au propus drept scop acela de a ridica conştiinţa naţională la studenţii mozaici, precum şi de a cultiva şi propaga limba şi literatura ebraică. O societate evreiască, „Hebronia”, cu scopuri asemănătoare, s-a înfiinţat la 2 aprilie 1899. Către începutul secolului al XX-lea s-au mai constituit încă trei societăţi academice mozaice: „Zephira” (1897), „Humanitas” (1900) şi „Emunah” (1903)[55]. Înfiinţarea societăţilor academice evreieşti a produs o oarecare dezbinare între studenţii evrei, vorbitori de limbă germană, şi studenţii de etnie germană.

Modelul de activitate al societăţilor studenţeşti de la Universitatea din Cernăuţi a fost preluat din tradiţia universitară germană, existentă şi în Austria. Viaţa studenţească de la Universitatea din Cernăuţi a avut, însă, un specific distinct, unic în felul său, fiindcă studenţii români, germani, poloni, ucraineni şi evrei s-au constituit şi au activat în societăţi academice pe criterii etnice. Mai multe societăţi studenţeşti (dintre cele româneşti numai „Bucovina” şi „Moldova”) au avut un caracter conservator de organizare; membrii fiecărei societăţi purtau uniforme specifice, şepci şi panglici distincte, de diferite culori. Cu ocazia anumitor festivităţi solemne, conducătorii unor asemenea societăţi purtau costume specifice şi săbii, se respectau anumite ritualuri şi se organizau dueluri studenţeşti. Cel mai important eveniment studenţesc era comersul, adică o întrunire organizată de fiecare societate cu ocazia deschiderii anului universitar[56]. Cu alte ocazii, societăţile studenţeşti organizau baluri, serate, şezători culturale, la care participau studenţi de diferite etnii. Astfel, forma de organizare şi de colaborare a societăţilor studenţeşti din capitala Bucovinei a fost una de apartenenţă la

[54] *Ibidem*, p. 259.

[55] *Ibidem*, p. 260.

[56] Vladimir Trebici, *Relaţiile dintre societăţile studenţeşti române şi germane de la Universitatea din Cernăuţi ca model de înţelegere interetnică (1875–1938)*, în „Analele Bucovinei”, anul IV, nr. 2, 1997, p. 284.

BDD-A32841 © 2015 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.198 (2026-09-14 10:19:22 UTC)

Europa Occidentală şi a constituit un model de convieţuire interetnică şi interconfesională.

Învăţământul primar, secundar şi superior din Bucovina la începutul secolului al XX-lea

La sfârşitul secolului al XIX – începutul secolului al XX-lea, învăţământul primar din Bucovina a cunoscut un progres evident, a crescut semnificativ numărul şcolilor şi al copiilor şcolarizaţi, s-a diminuat ponderea populaţiei analfabete, s-a îmbunătăţit starea materială şi socială a cadrelor didactice. Totodată, în Bucovina s-a produs naţionalizarea învăţământului primar, majoritatea şcolilor mixte fiind desfiinţate, marea majoritate a copiilor având posibilitatea să fie instruiţi în limba maternă. Au fost numiţi inspectori şcolari provinciali şi districtuali naţionali. Comisia pentru examinarea şcolilor primare a fost reorganizată pe criterii etnice. Învăţători de diferite etnii au înfiinţat asociaţii pedagogice proprii. În Bucovina erau editate reviste pedagogice în limbile germană, română şi ucraineană.

În anul de învăţământ 1912/1913, din cei 127 472 de copii de vârstă şcolară, 103 901 frecventau şcolile primare oficiale, 10 965 – un curs repetat de instruire, 3 128 – şcoli primare particulare, 3 609 – şcoli superioare, 927 erau instruiţi acasă, 1 116 copii nu erau instruiţi din cauza anumitor deficienţe corporale şi 3 826 de copii încă mai rămâneau în afara sistemului de învăţământ[57], adică numai circa 3% dintre copiii de vârstă şcolară nu erau încadraţi în sistemul de învăţământ al Bucovinei.

La începutul secolului al XX-lea, învăţământul secundar şi profesional din Bucovina a cunoscut, de asemenea, o dezvoltare importantă, fiind deschise mai multe gimnazii pentru băieţi şi licee pentru fete, precum şi câteva şcoli secundare cu profil real. Deşi limba germană continua să domine în şcolile secundare, totuşi românii, ucrainenii şi polonii au obţinut noi drepturi în sistemul de învăţământ. La mai multe gimnazii pentru băieţi au fost deschise clase paralele cu limbile română şi ucraineană de predare, iar în ultimii ani din ajunul războiului s-a manifestat tot mai mult tendinţa de înfiinţare a unor şcoli secundare naţionale.

În anul şcolar 1913/1914, în Bucovina funcţionau 13 gimnazii pentru băieţi, dintre care şapte erau complete, cu opt clase. În alte patru erau deschise deja câteva

[57] Erich Prokopowitsch, *Die Entwicklung des Schulwesens*, p. 311.

BDD-A32841 © 2015 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.198 (2026-09-14 10:19:22 UTC)

clase superioare, adică liceale şi doar în două gimnazii particulare fiinţau numai câteva clase inferioare. După limba de instruire, patru gimnazii erau germane, patru germano-române, două germano-ucrainene, două ucrainene şi unul polonez. La sfârşitul stăpânirii austriece, în Bucovina mai activau două şcoli reale, o şcoală de meserii, câteva licee oficiale sau particulare pentru fete, două instituţii pentru pregătirea învăţătorilor şi învăţătoarelor.

Cea mai importantă instituţie de învăţământ din Bucovina era Universitatea din Cernăuţi, cu limba germană de instruire, care funcţiona cu trei facultăţi: Teologie Ortodoxă, Drept şi Filosofie. În anul 1913, la Cernăuţi îşi făceau studiile 1 020 de studenţi şi 109 studente. Contingentul studenţilor era foarte diferit după confesiuni şi originea etnică. După limba maternă, 424 studenţi erau germani, 302 români, 288 ucraineni, 82 polonezi; după confesiuni, 420 erau ortodocşi, 413 mozaici, 266 romano- şi greco-catolici, 28 protestanţi.

Un rol aparte în cadrul universităţii l-a avut Facultatea de Teologie Ortodoxă, unde şi-au făcut studiile nu numai ortodocşii români şi ucraineni din Bucovina, dar şi mulţi ortodocşi din România, Transilvania şi chiar din unele ţări din Balcani. Această facultate a contribuit foarte mult la formarea intelectualităţii româneşti şi ucrainene din Bucovina. La Facultatea de Filosofie a funcţionat o Catedră de limbă şi literatură română, ai cărei titulari au fost Ion Sbiera (până în 1906) şi ardeleanul Sextil Puşcariu. Din anul 1912 a fiinţat şi o catedră cu denumirea de „Istoria sud-est europeană cu deosebită privire la români”, al cărei titular a fost istoricul Ion Nistor.

Universitatea din Cernăuţi s-a remarcat şi prin viaţa studenţească foarte interesantă, care a avut un specific aparte, unic în felul său, fiindcă studenţii români, germani, poloni, ucraineni şi evrei s-au constituit şi au activat în societăţi academice pe criterii etnice. Prin intermediul societăţilor studenţeşti, reprezentanţii fiecărei naţionalităţi şi-au putut păstra identitatea naţională şi forma idealurile naţionale. Prin colaborarea cu alte societăţi studenţeşti s-au creat punţi de legătură pentru o mai bună cunoaştere a limbii, culturii şi tradiţiilor popoarelor conlocuitoare.

Sistemul de învăţământ în mai multe limbi, cum a existat până în anul 1918 în Bucovina, a permis instruirea în limba maternă a copiilor de diferite etnii, iar în localităţile cu populaţie mixtă au funcţionat şcoli primare şi secundare cu două, trei şi chiar patru limbi de predare. Odată cu creşterea numărului de şcoli primare, s-a diminuat simţitor numărul instituţiilor cu mai multe limbi de instruire. Totodată, pe măsura dezvoltării, mai ales a intelectualităţii locale româneşti şi ucrainene, avea loc o restrângere treptată a influenţei limbii germane în sistemul de învăţământ, îndeosebi în ultimii ani de stăpânire austriacă.

BDD-A32841 © 2015 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.198 (2026-09-14 10:19:22 UTC)